

ЕКОНОМІЧНА РЕКОНСТРУКЦІЯ: ВПЛИВ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА ПІСЛЯВОЄННЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

ECONOMIC RECONSTRUCTION: THE IMPACT OF THE SECOND WORLD WAR ON POST-WAR ECONOMIC GROWTH

УДК 338.2

DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct71-17>

Серьогіна Д.О.¹

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Жовтяк Г.А.²

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Базецька Г.І.³

к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки та маркетингу,
Харківський національний університет
міського господарства
імені О.М. Бекетова

Serogina Daria

O. M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Zhovtyak Hanna

O. M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Bazetska Hanna

O. M. Beketov National University
of Urban Economy in Kharkiv

Економічне відновлення є важливою детермінантою миру: вищі темпи зростання подовжують тривалість миру і таким чином стабілізують країну. Період після закінчення Другої світової війни, зазвичай називають золотим віком економічного зростання, оскільки він був відзначений найвищими темпами зростання світової економіки до цього часу, що породжує питання про те, чи були ці темпи зростання результатом тривалого процесу реконструкції, який розпочався після закінчення війни, і в якій мірі. Стаття базується на попередніх дослідженнях на цю тему, але використовує набір методологічних інновацій, щоб надати більш вичерпну відповідь на це запитання. У цьому дослідженні зосереджено увагу на проблемі економічного відновлення після війни, спираючись на огляд відповідної літератури. У статті робиться спроба оцінити вплив Другої світової війни на економічне зростання. Результати дослідження показують, що цей процес реконструкції був важливим рушієм зростання протягом післявоєнних десятиліть не лише в Європі, але й у всьому світі.

Ключові слова: економічна реконструкція, післявоєнне економічне відновлення, економічне зростання, друга Світова Війна, золотий вік капіталізму, план Маршала.

In order to achieve post-war recovery of the country, integrate the economy into the European space and global value chains, Ukraine needs to implement a large-scale recovery program. With the current development of information technologies (big data, cloud technologies, high-speed internet coverage, modern satellite systems, etc.), the world has not seen recovery projects on the scale of Ukraine's future recovery. Therefore, Ukraine needs to create its own recovery model using the best principles of recovery from natural disasters and military conflicts, as well as modern digital tools. To achieve this goal, this study examined the international experience of post-World War II recovery. The main focus of the analysis was on approaches and tools that produced the maximum result. The study also showed the necessity for Ukraine to form a new paradigm of economic thinking and development. Its content lies in the transition to thinking in terms of reconstructive type of economic development. It is shown that reconstructive development is possible both on the basis of economic growth and under certain conditions with zero or even negative rates of economic growth. In analyzing the issues outlined in the title of the article, it is relevant to refer to the experience of developed countries around the world. Therefore, the purpose of this article is to analyze the main factors that helped countries recover and develop after wars and military conflicts, in order to take them into account when creating a new concept for the reconstruction of Ukraine's economy. Looking at the examples of state intervention in post-war economic growth processes that have been analyzed, there are somewhat common features in foreign experience that indicate the importance of targeted international assistance for the recovery of production capacity and stable economic growth. The Golden Age of capitalism was characterized by an unprecedented growth in international trade combined with impressive rates of global economic growth, and modern thinking and development practices are largely a result of it. Long-term economic planning was recognized as important, and industrialization was promoted as a means of promoting economic development in less developed countries.

Key words: economic reconstruction, post-war economic recovery, economic growth, the Second World War, the golden age of capitalism, the Marshall Plan.

Постановка проблеми. Необхідність перегляду підходів до формування політики у сфері державного регулювання економіки та знаходження нових, ефективних методів державного управління стає надзвичайно актуальним в контексті повномасштабної війни в Україні.

Період після закінчення Другої світової війни став полігоном для більшості теорій економічного зростання. Проте це той самий період, коли більшість економік оговтувалися від серйозних потрясінь, спричинених найбільшим збройним конфліктом в історії людства. Він приніс безпрецедентні руйнування величезним територіям у Європі, Азії та Північній Африці, водночас спричинивши економічний бум в Америці та кількох країнах-експортерах сировини в інших частинах світу.

Незважаючи на те, що можна винести важливі уроки з досвіду зростання в різних країнах у цей період, наше розуміння глобальних і регіональних моделей зростання не може бути повним без врахування впливу реконструкції на післявоєнне економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна теорія економічного зростання тісно пов'язана з повоєнною епохою. По суті, моделі економічного зростання 20 століття, розглянуті в роботах Пола Майкла Ромера [8] та Роберта Мертона Солоу [9], були розроблені для врахування досвіду зростання розвинених економік і країн, що розвиваються, з кінця Другої світової війни.

Поняття динаміки реконструкції, що позитивно впливає на економічне зростання після великих

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8795-199X>

² ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4657-1015>

³ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5034-8959>

руйнівних подій, не є новим. Економісти післявоєнної епохи, зокрема Мілтон Фрідман [6] стверджували, що дислокація економіки під час війни може призвести до високих темпів зростання, які досягають восьми-десяти відсотків на рік.

Окрім значного знищення факторів виробництва, як вважає Ференс Яноши [5], війна спричинила серйозні спотворення у розподілі факторів виробництва між секторами економіки і ця ситуація, яка називається структурною невідповідністю, є унікальним потенційним джерелом зростання.

Окремі кліометричні дослідження Пітера Теміна [11] та Томаса Воньо [12] надали докази значної динаміки реконструкції у післявоєнний період після 1950 року. Цей напрям досліджень наводить докази того, що різні наслідки війни на економічну діяльність у різних країнах значно вплинули на відносну динаміку зростання після 1950 року.

Проте, вплив Другої світової війни на подальші моделі зростання значною мірою ігнорується в більшості теоретичних та емпіричних досліджень. Це викликає низку важливих питань. Чи були високі темпи економічного зростання, які спостерігалися протягом цього періоду, результатом процесу реконструкції та економічної реорганізації, яких регіонів світу цей процес після припинення бойових дій торкнувся та наскільки він був важливим порівняно з іншими факторами, що впливали на зростання протягом цього періоду.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз основних факторів, які допомагали відновленню та розвитку країн після Другої світової війни, з метою їх врахування при створенні нової концепції реконструкції економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Роки відразу після Другої світової війни були відзначені безпрецедентною швидкістю економічного відновлення після найбільш руйнівного конфлікту в історії людства в поєднанні з настільки ж вражаючою силою та масштабом міжнародного співробітництва, якого ніколи раніше не було. Одразу після Другої світової війни умови життя в районах, які були театрами війни, були жахливими. Окремі уряди мали дефіцит бюджету для відбудови як житла, так і промисловості. У Західній Європі та Японії держрегулювання цін зберігалось через високий інфляційний тиск, у випадку Японії аж до 1948 року [7]. Подібна проблема була в країнах з централізованою плановою економікою. У той час як нормування було скасовано в Радянському Союзі до 1947 року, інші країни зберегли контроль, запроваджений під час війни – аж до 1953 року в Чехословаччині. Китай, занурений у громадянську війну, яка почалася ще до кінця Другої світової війни і закінчилася в 1949 році, страждав від гіперінфляції до початку 1950 року [3]. Тим не менш, відновлення в післявоєнні роки було вражаючим як з точки зору його швидкості, так і географічного

поширення, порівняно з періодом після Першої світової війни.

У 1945 році світ стикнувся з жахливими початковими умовами, які були ще більш ускладнені глобальною економічною "летаргією" 1930-х років, включаючи крах золотого стандарту та великі потоки приватного капіталу між країнами. Однак з періоду початку Золотого віку в 1970-х роках світ був свідком найшвидшого економічного зростання за всю історію, що сприяло ефективному вирішенню надзвичайної ситуації в країнах, спустошених Другою світовою війною. Це було досягнуто завдяки великим потокам допомоги від Адміністрації ООН з питань допомоги та реабілітації, Сполучених Штатів (зокрема, через план Маршалла), а також Канади.

Виробництво відновилося швидше після Другої світової війни, ніж після Першої: у Західній Європі знадобилося лише три роки, щоб повернутися до довоєнного рівня, і чотири роки у випадку експорту, у порівнянні з шістьма роками як для виробництва, так і для експорту, що знадобились після Першої світової війни. Проте споживання продовольства на душу населення в цьому регіоні було відновлено до довоєнного рівня лише у 1950 році. У глобальному масштабі сільське господарство відновлювалося повільніше, ніж промислове та гірничодобувне виробництво, особливо в країнах з централізованою плановою економікою, де економічне зростання також було повільним протягом другої половини 1950 років [3].

Хоча в цілому процес реконструкції був швидким, світове промислове виробництво повернулося до довоєнного рівня в 1947–1948 роках, Німеччина та Японія відновили свій довоєнний рівень валового внутрішнього продукту на душу населення лише у середині 1950-х років [7], незважаючи на значне післявоєнне зростання. У країнах, виробничі потужності яких не постраждали від війни, протягом двох років після війни спостерігалось зростання виробництва значно вище довоєнного рівня. До них належали США, Канада, європейські країни, які зберігали нейтралітет, Туреччина, країни Близького Сходу та Латинської Америки та Індія. Деякі країни (особливо в Латинській Америці) виграли від збільшення попиту на їхню продукцію з боку воюючих країн, оскільки торгові обмеження були зняті в післявоєнний період. Навпаки, у Західній Європі деякі ринки промислової продукції (наприклад, текстилю) скоротилися після війни через імпортозаміщення.

Зростання світової економіки в 1960-х роках випередило зростання в 1950-х роках [1], причому високе економічне зростання позитивно вплинуло на більшість людей. У той же час існувало занепокоєння щодо економічної стабільності та внутрішніх і зовнішніх дисбалансів у промислово

розвинених країнах. Зростання в основних промислово розвинутих країнах стало більш стабільним у 1960-х роках порівняно з 1950-ми [1]. Низький рівень інфляційного тиску співіснував із низьким рівнем безробіття. Сполучені Штати зазнали найвищого рівня безробіття серед цих країн, у середньому близько 5 відсотків протягом цього періоду. Для інших великих промислово розвинутих країн темпи зростання коливалися від 1 до 3 відсотків на рік. Як показано в Огляді світової економіки за 1972 рік, середній річний рівень інфляції в цих групах країн за період 1961–1970 років становив 3,4 відсотка [1], при цьому Японія мала найвищий показник (5,7 відсотка).

Як і в 1950-х роках, активна фінансова та монетарна політика відіграла ключову роль у збереженні імпульсу високого та стабільного зростання. У Північній Америці, де ділові цикли були більш вираженими, ніж в інших індустріально розвинутих регіонах, фінансова політика стимулювала споживчий попит і підтримувала ділові інвестиції в першій половині 1960-х років [4]. У другій половині десятиліття загальна фінансова та грошово-кредитна політика в промислово розвинутих країнах стала обмежувальною з метою знизити темпи інфляції.

У той час як країни з централізованою плановою економікою продовжували отримувати високі темпи економічного зростання на рівні майже 7 відсотків на рік протягом 1960-х років, ця цифра, тим не менш, означала уповільнення порівняно з середніми 10 відсотками в 1950-х роках [7], що відображає повільніше зростання сільськогосподарського виробництва. Проте промислове виробництво продовжувало залишатися стабільним протягом десятиліття. Слід зазначити, що створення Ради економічної взаємодопомоги в 1949 році призвело до зміцнення економічних зв'язків між країнами-членами.

Золотий вік капіталізму характеризувався безпрецедентним зростанням міжнародної торгівлі в поєднанні з вражаючими темпами зростанням світової економіки. У цей період також було створено багатосторонню систему міжнародних платежів, відому як Бреттон-Вудська валютна система, і ініціативу Сполучених Штатів щодо допомоги Європі, відому як «План Маршалла». Учасники переговорів поділяли спільні погляди на важливість повної зайнятості та ліберальної системи багатосторонніх платежів, що призвело до створення МВФ. Масштабний вплив Плану Маршалла на Західну Європу [10] свідчить про важливість цільової міжнародної допомоги для відновлення виробничих потужностей і стабільного економічного зростання. З іншого боку, висока волатильність цін на сировинні товари та зниження цін на сировину (по відношенню до промислових товарів) протягом того періоду залишаються невирішеними проблемами і сьогодні.

Золотий вік ознаменувався безпрецедентним зростанням міжнародної торгівлі. Сполучені Штати вийшли з років війни більш могутньою та самодостатньою державою, скоротивши відношення свого імпорту до валового національного доходу з 5,1 відсотка у 1929 році до 3,2 відсотка у 1948 році [1]. У післявоєнні роки це було головна державна інвестор, переважно в нафту.

Дефіцит доларів у післявоєнні роки природним чином стимулював експорт до доларової зони, сприяючи відновленню виробництва в країнах за межами цієї зони. Однак безліч двосторонніх платіжних угод, успадкованих від 1930-х років, не змогли належним чином підтримати торгівлю. Важливим кроком до багатосторонньої системи міжнародних платежів стало створення Європейського платіжного союзу в 1950 році, який використовував кошти Сполучених Штатів у рамках Плану Маршалла для розрахунків внутрішньо європейських балансів [2]. Лібералізація торгівлі була стимульована, оскільки виплата коштів вимагала не лише скасування внутрішньо європейських торговельних обмежень у поєднанні з більшою координацією національних планів відновлення, а й згоди з боку країн-одержувачів щодо розподілу платежів. Серед країн з централізованою плановою економікою система платежів, яку фінансово підтримував Радянський Союз, мала подібний ефект.

План Маршалла (офіційно відомий як Програма відновлення Європи) був ініціативою Сполучених Штатів, спрямованою на допомогу країнам Західної Європи в їхніх зусиллях з післявоєнної відбудови. План вважається прикладом успішної співпраці в галузі розвитку, завдяки якій міжнародна допомога сприяла соціально-економічній трансформації країн відповідно до власної стратегії розвитку.

Значною мірою сучасне мислення та практика розвитку є плодом спадщини Золотого віку капіталізму. План Маршалла запропонував ранній приклад успішної реалізації передачі ресурсів нужденним країнам. Стратегії для Першого Десятиліття розвитку ООН у 1960-х роках і Другого Десятиліття у 1970-х роках були надихаючими на наступні десятиліття для всіх, хто займається розвитком. Під час Золотого віку капіталізму індустріалізація висувалася як засіб сприяння економічному розвитку менш розвинутих країн, а також визнавалася важливість довгострокового економічного планування.

Після Другої світової війни передовий капіталістичний світ Європи та Північної Америки пройшов три стадії розвитку. У 1950-х і 1960-х роках спостерігалися безпрецедентні темпи економічного зростання, які лише частково можна пояснити післявоєнним відновленням, але в основному це було результатом управління

попитом і перерозподільного підходу до фіскальної політики, який підтримував високу зайнятість і мав тенденцію до вирівнювання доходів. Однак на другому етапі економічний розвиток різним ступенем уповільнився в різних країнах, оскільки політика управління попитом і перерозподілу була змінена на користь лібералізації ринку, особливо на ринку праці. Це призвело до високого рівня безробіття, зростання економічної нерівності та економічної стагнації, що зрештою призвело до зростання заборгованості, кульмінацією якої стала фінансова криза 2008 року, і третій етап почався з фінансової кризи 2008 року.

Висновки з проведеного дослідження.

Науковий висновок полягає в тому, що світова економіка протягом чверті століття після 1950 року не мала б виняткового зростання без глобального шоку, який спричинила Друга світова війна. Умовні темпи зростання, які можна було б спостерігати за відсутності війни, були б схожими на темпи зростання в період 1975–2000 років, що не є підставою для назви цього періоду "золотим віком економічного зростання". Незважаючи на це, важливо розуміти, що кожен історичний період має унікальні обставини, і не можна рекомендувати започаткування руйнівного конфлікту з метою економічного здоров'я. Тим не менш, дана історична подія демонструє можливість зменшення державних витрат у високорегульованих економіках без зменшення приватних витрат. Однак, для цього необхідно, щоб механізм цін був ефективним та вільним і спрямовував ресурси на найцінніші цілі, що передбачає усунення регуляторів, які перешкоджають цьому процесу при зменшенні державних витрат.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- World Economic Survey. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/document_gem/wess-report/ (дата звернення: 14.03.2023).
- Bradford De Long J., Eichengreen B. Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Massachusetts Avenue Cambridge, 1991. 64 p.
- Crafts N. The Golden Age of European economic growth: A cliometric perspective, in C Diebolt and M Hauptert (eds.). Handbook of Cliometrics. SpringerVerlag, 2018. URL: <https://docplayer.net/151708602-The-golden-age-of-european-economic-growth.html> (дата звернення: 14.03.2023).
- Cullen J. and Fishback P. Second World War spending and local economic activity in US counties, 1939–58. *The Economic History Review*. Volume 66, Issue 4, 2013. pp. 975–992. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2012.00677.x>.
- Janossy F. *The End of the Economic Miracle: Appearance and Reality in Economic Development*. Routledge, London, 1971. 282 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315638430>.
- Klein L. R. A Model of Japanese Economic Growth, 1878–1937. *The Econometric Society*, 29(3), 1961, pp. 277–292. DOI: <https://doi.org/10.2307/1909633>.
- Post-World War II economic boom – Statistics & Facts. URL: <https://www.statista.com/topics/8096/post-wwii-economic-boom/#topicOverview> (дата звернення: 14.03.2023).
- Romer P. M. Increasing Returns and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 94(5). The University of Chicago Press, 1986, pp. 1002–1037. DOI: <https://doi.org/10.1086/261420>.
- Solow R. M. A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 70(1), 1956, pp. 65–94. DOI: <https://doi.org/10.2307/1884513>.
- Tarnoff C. The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance, 2018, 32 p. URL: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806/> (дата звернення: 14.03.2023).
- Temin P. The Golden Age of European Growth Reconsidered. *European Review of Economic History*, Cambridge University Press, 6(1), 2002. pp. 3–22. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1361491602000011>.
- Vonyo T. Post-war Reconstruction and the Golden Age of Economic Growth. *European Review of Economic History*, 12(2). Oxford University Press, 2008, pp. 221–241. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1361491608002244>.

REFERENCES:

- World Economic Survey. Available at: https://www.un.org/development/desa/dpad/document_gem/wess-report/ (дата звернення: 14.03.2023).
- Bradford De Long, J. & Eichengreen, B. (1991). *Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program*. NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH. Massachusetts Avenue Cambridge, 64 p.
- Crafts, N. (2018). *The Golden Age of European economic growth: A cliometric perspective*, in C Diebolt and M Hauptert (eds.). Handbook of Cliometrics, SpringerVerlag. Available at: <https://docplayer.net/151708602-The-golden-age-of-european-economic-growth.html>.
- Cullen, J. & Fishback, P. (2013). *Second World War spending and local economic activity in US counties, 1939–58*. The Economic History Review, Volume 66, Issue 4. pp. 975–992. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2012.00677.x>.
- Janossy F. (1969). *The End of the Economic Miracle: Appearance and Reality in Economic Development*. Routledge, London, 282 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315638430>.
- Klein, L. R. (1961). *A Model of Japanese Economic Growth, 1878–1937*. Econometric Society, 29(3), 277–292. DOI: <https://doi.org/10.2307/1909633>.
- Post-World War II economic boom – Statistics & Facts. Retrieved from <https://www.statista.com/topics/8096/post-wwii-economic-boom/#topicOverview>.
- Romer P. M. (1986). *Increasing Returns and Long-Run Growth*. Journal of Political Economy, 94(5).

The University of Chicago Press, 1002DOI: 1037. DOI: <https://doi.org/10.1086/261420>.

9. Solow R. M. (1956). *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, 70(1), 65DOI: 94. DOI: <https://doi.org/10.2307/1884513>.

10. Tarnoff, C. (2018). *The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance*. 32 p. Available at: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc1156806>.

11. Temin P. (2002). *The Golden Age of European Growth Reconsidered*. European Review of Economic History. Cambridge University Press, 6(1), 3DOI: 22. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1361491602000011>.

12. Vonyo T. (2008). *Post-war Reconstruction and the Golden Age of Economic Growth*. European Review of Economic History. Oxford University Press, 12(2), 221DOI: 241. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1361491608002244>.